

نکاتی برای مترجم ادبیات انگلیسی در حوزه ادبیات حسینی

محمد رضا فخر روحانی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۰۹

چکیده

ادبیات حسینی یکی از گونه‌های مهم و تأثیرگذار ادبیات اسلامی است و ترجمه نمونه‌ها و منابع آن به زبان انگلیسی یکی از ضرورت‌ها در حوزه معرفی تشیع است. اغلب آثاری که در حوزه ادبیات حسینی به انگلیسی ترجمه می‌شوند از کاستی‌هایی برخوردار هستند. این مقاله به بررسی بعضی از این کاستی‌ها توجه دارد.

کلیدواژه‌ها: ادبیات حسینی، ادبیات شیعه، ترجمه زین سو.

مقدمه

پژوهش حاضر ناظر به انتقال بخش اندکی از تجربه چندین ساله نگارنده در حوزه ترجمه ادبیات حسینی از فارسی و عربی به انگلیسی است. نویسنده این مقاله هرگز ادعایی بر معصوم بودن از اشتباه نداشته، بلکه متواضعانه می‌پذیرد آنچه در این مقاله بیان می‌شود فقط بیان اندکی از تجربه مستمرش در این حوزه بوده، لذا ممکن است که بعضی از این یافته‌ها بعدها اصلاح، تعدیل و حتی حذف شوند. در این نوشتار،

۱. استادیار دانشگاه قم، قم، ایران. Abumahdi1061@gmail.com

«ترجمه» ناظر بر فرایند و محصول نهایی تلاش برای انتقال مفاهیم متنی یا حالتی از یک زبان (زبان مبدا/ اول) به زبان دیگر (زبان مقصد/ دوم/ خارجی) توسط شخصی (مترجم) است که بنا به فرض، هر دو زبان را در حد برگردان کردن متن (دست کم) از زبان مبدا به زبان مقصد می‌داند. برای ترجمه و انواع گوناگون آن تعاریف فراوان، متنوع و گاه غیرقابل جمع در کتاب‌های اصول و روش ترجمه گفته شده، فهرستی دم دستی و عمدۀ (و نه به هیچ وجه جامع و بی نقص) از آن منابع در پایان همین نوشتار می‌آید.

مترجم متخصص و مترجم زین سو

مترجم متخصص به شخصی اطلاق می‌شود که در حوزه مطالعاتی و ورزیدگی فکری خود به دلایل و ضرورت‌های گوناگون اقدام به ترجمه متون می‌کند. مترجم زین سو نیز فردی است که متون را از زبان و فرهنگ خود به زبانی دیگر ترجمه می‌کند. قطع نظر از میزان آشنایی مترجم با متن و محتوا و پیشینه متون، فرض اولیه بر آن است که وی زبانی که به آن ترجمه می‌کند را در حد قابل قبولی می‌داند. مترجم متعهد به مترجمی اطلاق می‌شود که متن مورد ترجمه را، در هر سطح و ساحت مفروض، با نگاه ادای دین نسبت به متن و محتوای ارزشی آن، ارادت و رزانه نسبت به شخصیت‌های مورد احترام و نیز دوری گزیدن فکری و عاطفی از آنانی که شایسته ابراز تبری بوده، ترجمه کرده، آن چنان که با خوانش نخستین جملاتش موضع‌گیری و جهت‌گیری فکری وی در قبال متن به خوبی روشن شود. بدیهی است که از این نظر ترجمه متن دینی-تاریخی با ترجمه متنی در زمینه کرات و ستارگان و یا نظریه اعداد و یا اسطوره‌های تخیلی از فرهنگی بسیار دوردست و ناآشنا تفاوت‌های بارزی دارد.

ادبیات حسینی

ادبیات حسینی در طراز کلی به نوشته‌هایی اطلاق می‌شود که موضوع آن به وجود مقدس امام حسین علیه السلام، زندگانی، شهادت و تاثیرات حرکت تاریخی آن حضرت مربوط شده، با نگاهی ارادت و رزانه نسبت به آن حضرت به رشته تحریر درآمده است. باید توجه داشت مسوداتی که فاقد عنصر ارزشی ارادت و رزانه باشند شایسته قرار گرفتن در طراز

ادبیات حسینی نبوده و از دایره این بحث به کلی خارج هستند. برای نمونه، نوشته‌های مستشرق اسلام‌گریز و کشیش معروف بلژیکی، هانری لامنس (۱۸۶۲-۱۹۳۷) در نسخه چاپ اول دائرة المعارف اسلام از همین نمونه است.

مترجم حسینی و شاخصه‌هایی در ترجمه متون حسینی

انتظار می‌رود که مترجم، متونی را از عربی، فارسی و یا اردو به انگلیسی ترجمه کند که درباره آن به خوبی و بر اساس منابع معتبر و فراوان مطالعات مستمر، وسیع و عمیق داشته باشد. استمرار در مطالعه به مدت چندین سال، وسعت دانش و ژرفای تحلیل از عوامل تاثیرگذار و ایجاد موفقیت در تولید ترجمه‌های شاخص هستند. اگر مترجم به ایراد و یا خطایی در متن مورد ترجمه پی ببرد، می‌تواند آن را برای خودش مشخص کرده، بر اساس منابع معتبر صورت و یا روایت درست را دریابد.

مترجم ادبیات حسینی باید تلفظ درست اسامی خاص را به خوبی بداند. منظور از اسامی خاص در اینجا نام‌های اماکن، اشخاص، رویدادها و مانند آن است. تلفظ درست اسامی باید بر اساس عربی فصیح باشد، نه تلفظ‌های دیگر، مانند تلفظ فارسی، لهجات ایرانی و یا دیگر زبان‌ها و لهجه‌ها. همچنین مترجم باید بتواند این اسامی را به درستی و دقیقاً طبق ضوابط و بر اساس تلفظ عربی فصیح حرف نگاری کند. اگر مترجمی تلفظ درست نام یا اصطلاحی را به زبان عربی فصیح نمی‌داند باید تحقیق کرده و از اهل فن و زبان بی‌پرسد. گاه با تغییر دادن یک اعراب و یا افزودن/کاستن یک آوا (خواه مصوت یا صامت) معنای کلمه تغییر پیدا می‌کند. مترجم باید القاب، کنیه‌ها و گاه نام‌های کم کاربرد را به نام اصلی ترجمه کند.

در برخی موارد، برای اسامی معادل‌هایی وجود دارد که مترجم باید از آنها مطلع باشد. مثلاً نام رودخانه دجله در انگلیسی Tigris بوده، یا نام رودخانه فرات Euphrates است (البته با احتساب درج حرف تعریف معین the پیش از نام رودخانه‌ها)، نیازی به حرف نگاری ندارد. علاوه بر آن برخی فرهنگ لغت‌های اعلام جغرافیایی، این موارد را با تطبیق دادن نقشه‌های جغرافیایی که توسط ناشران معتبر و به دوزبان مورد نظر (مثلاً عربی در

مقابل انگلیسی) چاپ شده‌اند، می‌توان به دست آورد.

برای فهم آسان‌تر مفاهیم متن مبدأ، گاه مترجم باید جزئیاتی را درج کند که در متن اصلی نیست. برای مثال، در واقعه کربلا دست کم دو نفر به نام «مسلم» حضور داشتند: یکی، جناب مسلم بن عقیل که پیش از واقعه کربلا و در کوفه به شهادت رسید و دیگری، مسلم بن عوسجه که از شهدای روز عاشورا است. در ترجمه به انگلیسی این دقت باید مورد نظر قرار گیرد و تصور نشود که همه خوانندگان از دانش پایه لازم در این زمینه برخوردار هستند.

یکی از ویژگی‌های متون اسلامی، چند نامی یا تعدد نام‌ها برای یک شخص است. به عکس، چنین چیزی در متون انگلیسی بسیار نادر است. مثلاً، در زبان فارسی، برای اشاره به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از اسامی و عباراتی مانند قمر بنی هاشم، سقای کربلا، علمدار کربلا و بسیاری دیگر استفاده می‌شود. همه اینها در متن انگلیسی باید فقط به صورت «العباس» برگردان شوند؛ زیرا نام آن حضرت در عربی به این صورت نوشته می‌شود (نام عباس در فارسی مصطلح است، زیرا روند غالب در زبان فارسی حذف «ال» معرفه‌ساز عربی از اول اسامی است).

با هدف شفاف‌سازی ترجمه انگلیسی متون ادبیات حسینی، اسامی اماکن نیز تابع قاعده بالا است، مگر آنکه اسم مکانی در گذر تاریخ به شکل خاصی در انگلیسی جا افتاده باشد. مثلاً، پایتخت کشور مصر که در عربی «القاهره» است، در فارسی «قاهره» و در انگلیسی Cairo است.

در درج تاریخ‌ها، همیشه و در همه موارد، معادل درست میلادی سال‌های هجری (خواه قمری و یا شمسی) باید درج شود. مترجم نباید تصور کند که خواننده متن انگلیسی تفاوت تقویم‌های هجری و شمسی متداول در ایران را می‌داند. برای برگردان کردن تاریخ‌های هجری قمری به معادل میلادی آنها، باید از جدول‌های درست و قابل اعتماد استفاده کرد. تجربه نشان می‌دهد که کاربرد فرمول‌هایی که در برخی کتاب‌ها درج شده از دقت لازم برخوردار نیست.

در نگارش و یا ترجمه متون به انگلیسی، باید از ابتدا به یک سبک و املا نوشت. اگر

نویسنده‌ای مطابق با املاى بریتانیایی یا آمریکایی می‌نویسد، از ابتدا به همان سبک باید بنویسد. البته اگر مطلبی را از جایی به صورت نقل قول مستقیم در نوشته خود درج می‌کند، باید دقیقاً طبق املاى متن مورد نقل قول بنویسد، حتی غلط املائی در متن اصلی را هم نباید تصحیح کند.

در ترجمه متون اسلامی و ادبیات حسینی به انگلیسی، بهترین روش ترجمه مستقیم متون از عربی به انگلیسی است. چندین دهه تجربه مستمر ثابت کرده که اکثر فرهنگ لغت‌های فارسی به انگلیسی فاقد کارایی لازم برای ترجمه درست متون تخصصی اسلامی به انگلیسی هستند. این موضوع کمبودی بسیار جدی در امر ترجمه‌های زمین سو بوده، از این رو نیازمند بازنگری عملی است.

نتیجه

نوشتن، ترجمه کردن، بازآفرینی و تهیه مواد خواندنی در حوزه ادبیات اسلامی، معارف و معالم حسینی برای مخاطبان جهانی یک ضرورت انکارناپذیر تبلیغی-تبیینی است. در این زمینه، ترجمه، اعم از فرایند و محصول نهایی، از اهمیت فراوانی برخوردار بوده، لزوم تربیت مترجمان آگاه، متعهد و متخصص ضرورتی است که همواره باید مورد توجه باشد. برای تولید محتواهای قابل قبول در طراز جهانی، مترجم باید از زیرکی، دانش و قدرت تصمیم‌گیری مناسب برخوردار باشد. انتظار می‌رود که مترجم دانا موارد زیر را همواره رعایت کند: در نظر گرفتن سطح دانش عمومی خوانندگان، انتظارات مشترک آنان، بازآفرینی متن مطابق با معیارهای علمی و مورد قبول در طراز جهانی و به کار بردن واژگان و اصطلاحات مناسب تا نتیجه متنی قابل قبول و تأثیرگذار باشد.

منابع

- *The Chicago Manual of Style* (2017), 17th ed., The University of Chicago Press.
- Fakhri-Rohani, Muhammad-Reza (2023), *Ashura Encyclopedic Dictionary*, Contemporary Thoughts Press.
- *New Oxford Style Manual* (2016), 3rd ed., Oxford University Press.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی